

trædende aktører karakter virker noget gammeldags og ofte irrelevant, især når han, som tilfældet f. x. er med Karl Marx, tillægger dem standpunkter, de aldrig har haft. I Marx' tilfælde grovest derved, at han tillægger hans dialektiske materialisme et positivistisk-deterministisk indhold, som man kun finder hos Engels, og gennemgående kun i dennes senere skrifter.

Mere tilfredsstillende virker bogens andet afsnit, der centrerer omkring Gladstone's Home Rule forslag i 1886. Det politiske spil gennemgås kyndigt og grundigt, men afsnittet svækkes af, at forf. tilsyneladende ikke kan komme til klarhed over, om han vil betragte udfaldet som en historisk tilfældighed, med årsag i en lang række uheld, misforståelser etc., eller som noget på grund af dyberevirkende kræfter uundgåeligt. En sådan spænding er ofte frugtbar for historikeren, men hos Mansergh virker den kun som en antinomi. Foruden Gladstone's analyserer forf. Joseph Chamberlain's, Randolph Churchill's og H. H. Asquith's holdning til Irland, med den begrundelse, at de ikke var primært optaget af det irske spørgsmål, hvorfor »their attitudes afford some useful indication of the responses of political Englishmen to the peculiarities of the Irish Problem« (s. 154), et ræsonnement, der måske i sig selv kan være rimeligt, men da næppe, når denne analyse ikke suppleres af en undersøgelse af holdningen hos engelske politikere for hvem det irske spørgsmål faktisk *var* centralt.

Endelig har tredje hovedafsnit sit tyngdepunkt i Irland selv med en skildring af ligheder og forskelle mellem Redmond's nationalister, Griffith's Sinn Fein og Connolly's og Larkin's arbejderbevægelse. De sociale og politiske perspektiver er her trukket meget kraftigere frem end i de foregående afsnit, men stadig indskrænker analysen sig til overfladefænomenerne. Et sted (s. 288) citerer Mr. Mansergh Cambridgeprofessoren C. H. Wilson for en udtalelse om det forandrede syn på den franske revolution: »(ten years earlier), when an undergraduate was asked to write about the French Revolution he would write of Marie Antoinette, the Philosophes, Robespierre, Danton and so on. Now all this is changed. Apparently the standard essay revolves round the price of bread, the declining wage-rates of shoemenders and the falling profits of Paris wig-makers in 1789«. I princippet accepterer Mr. Mansergh nødvendigheden af at medinddrage »the socio-economic factor«. I praksis vil han hellere beskæftige sig med Parnell's skilsmisseaffære og med Yeats' romancer.

JOHNY LEISNER

HÅKAN BERGGREN och GÖRAN B. NILSSON: Liberal socialpolitik 1853-84. Två studier. Studia Historica Upsaliensia XVII. Scandinavian University Books. Stockholm, Svenska Bokförlaget/Norstedts, 1965. 267 sider. 38 sv. kr.

Bogen består af to studier i svensk socialpolitik, og begge er dele af licentiat-afhandlinger. I den første behandler Göran B. Nilsson den svenske fattiglovgivning 1853-71, i den sidste undersøger Håkan Berggren den socialpolitiske virksomhed, som S. A. Hedin udfoldede frem til midten af 1880'erne.

Gennem fattiglovgivningen 1847 og 1853 blev det fastslået, at kommunen havde pligt til at sørge for sine fattige, og at den ikke kunne hindre folk, der formodedes at ville belaste fattigbudgettet, i at bosætte sig inden for dens grænser. Opstod der utilfredshed med de kommunale afgørelser i sager om fattigunderstøttelse, kunne der klages til højere instanser, nemlig länsstyrelsen, kammarrätten og øverst ecklesiastikdepartementet; herigennem var der kontrol med den kommunale administration af forordningerne.

Göran B. Nilsson har udvalgt fire år – 1856, 1860, 1864 og 1868 – for hvilke han har gennemgået alle fattigsagerne, der har været behandlet i länsstyrelserne i Uppsala og Malmøhus, i kammarrätten og i ecklesiastikdepartementet. Han har herved konstateret, at disse instanser arbejdede med stor og stigende grundighed, og at kommunerne i en række tilfælde har forsøgt at omgå bestemmelserne om, at flytningsretten ikke var begrænset. Han viser også, at de i rigsdagen fremførte påstande, at de højere instanser var overdrevent filantropiske, ikke holder stik; men det var med rette, at de opfattedes som den enkeltes værn mod den påholdende kommune, ikke mindst i slutningen af perioden, hvor de i højere grad end tidligere greb ind i valget af forsorgsformerne i kommunerne.

I 1869 blev fattigspørgsmålet atter bragt ind på rigsdagen, hvor det fremkaldte modsætninger; grunden til den politiske interesse må søges i den misvækst, der ramte svensk landbrug i 1867–68. Et komiteforslag ville indskrænke de kommunale forpligtelser til kun at gælde over for forældrelose og sindssyge, mens den øvrige fattigforsorg skulle hvile på frivillighedens princip og praktiseres uden statslig indblanding; som begrundelse fremførtes bl. a., at en erklæret ret til fattighjælp virkede demoraliserende. Forfatteren analyserer grundigt forslaget og dets behandling; han konstaterer, at der til grund for det lå både skatteyderinteresser, modsætninger mellem de kommunale ledere og statens embedsmænd, måske også en modsætning mellem land og by, og endelig en liberalistisk ideologi; modstanden kom især fra konservative embedsmænd og fra mere socialt indstillede liberale. Han understreger, at der ikke var tale om en deling efter partilinier, og at man ikke – som fremført af Herbert Tingsten – kan øjne nogen fælles liberal-konservativ ideologi bag forslaget. – Resultatet af en lang række forhandlinger i rigsdagen blev fattigforordningen af 1871; vel blev den ikke bygget på andre principper end de to foregående forordninger, men den betød en indskrænkning i de fattiges ret til hjælp, mindre indblanding fra statens side i kommunernes dispositioner, færre muligheder for den enkelte for at få støtte over for en påholdende kommune.

Håkan Berggren tager i sin studie over S. A. Hedins socialpolitiske indsats sit udgangspunkt i hans berømte lovforslag fra 1884 om bl. a. en ulykkes- og aldersforsikring for arbejdere; han vil undersøge, om dette forslag stod isoleret, eller det udtrykte en holdning, der tidligere havde fundet udtryk i Hedins virksomhed.

Berggren gennemgår Hedins indsats for at hævde den arbejdsløses ret, for at skaffe mindre bemidlede støtte i juridiske spørgsmål og for at reformere straffelovgivningen, så at den skulle sigte mod en forbedring af lovovertræderen og hindre tilbagefald; også for en anerkendelse af kvindernes samt de sproglige og religiøse minoriteters retsstilling gjorde han en indsats. Hedins virke for større

social og politisk retfærdighed modsvarede af hans indsats for en større økonomisk tryghed; her behandles bl. a. hans bestræbelser for at få gennemført en direkte beskatning efter skatteevne, hans modstand mod den socialt uretfærdige indirekte beskatning og hans arbejde for en forbedring af løgelønningerne. Forfatteren gør endvidere rede for de ideer og motiver, der lå bag Hedins mangesidede virksomhed; han synes inspireret ikke mindst fra Frankrig, og her især af revolutionens friheds- og lighedsideal; derimod stod han ret fjernt fra den økonomiske liberalismes doktriner, og det understreges, at han var på vagt over for forsøg på med socialistforskrækkelse at ville hindre reformer, der krævede statsindgreb.

Hedin fulgte en socialreformatorisk linie længe før 1884. Allerede 1867 havde han i »Femton brev från en demokrat« givet udtryk for mange af sine program-punkter, der holdtes sammen af en konsekvent og national grundopfattelse: den politiske repræsentation har ansvar for alle medborgere, den må sørge for, at der skabes lige ret for dem alle, og den må gennemføre, at de har samme pligt til at deltage i det fælles forsvar; både på land og i by er der en række uløste sociale problemer – udvandringen er et symptom – men han vil skabe en opinion, så at den nødvendige ligestilling kan vindes, og det sociale spørgsmål stort set, for så vidt det beror på staten, kan løses.

De to studier i bogen er baseret på omhyggelige iagttagelser og rummer interessante ræsonnementer. Det fælles for dem er, at forfatterne behandler socialpolitiske emner og især interesserer sig for motiverne bag socialpolitikken, ikke mindst for, om der kan spores en egentlig liberal ideologi. Der er således motivering for at stille de to afhandlinger ved siden af hinanden; trods de forskelle i anlæg, der hænger sammen med, at den ene fortrinsvis behandler den faktiske lovgivning og administration, den anden fortrinsvis en enkelt pioners forsøg, støtter de hinanden. Men det ville være ønskeligt, om de to studier havde haft en fælles indledning og en fælles konklusion; dermed kunne sammenhængen mellem dem have været tydeliggjort, og deri kunne forfatterne have givet en fyldigere omtale af foranstaltninger, der sigtede til at forebygge fattigdommen; et sådant forsøg på at gøre bogens anlæg noget bredere ville passe godt til dens ganske omfattende titel.

VAGN SKOVGAARD-PETERSEN

STIG HADENIUS: Fosterländsk unionspolitik. Majoritetspartiet, regeringen och unionsfrågan 1888–1899. *Studia Historica Upsaliensia XIII*. Scandinavian University Books. Stockholm, Svenska Bokförlaget/Norstedts, 1964. 420 sider. 48 sv. kr.

Adskillige forskere har i de senere år følt sig tiltrukket af arbejdet med emner, der direkte eller indirekte har forbindelse med forholdet mellem Norge og Sverige i unionens sidste årtier; det gælder i Norge f. eks. Alf Kaartvedt i studierne over parlamentarismens gennembrud og senest Per Fuglum i værket om Ole Richter, og det gælder i Sverige f. eks. Folke Lindberg i studierne over Oscar IIs udenrigspolitik, Jörgen Weibull i bogen om forspillet til unionsopløsningen og Nils Elvander i undersøgelserne af den konservative idédebat. Et væsentligt